

VITÆ
QUATUOR ARCHIEPISCOP.
SPALATENS.

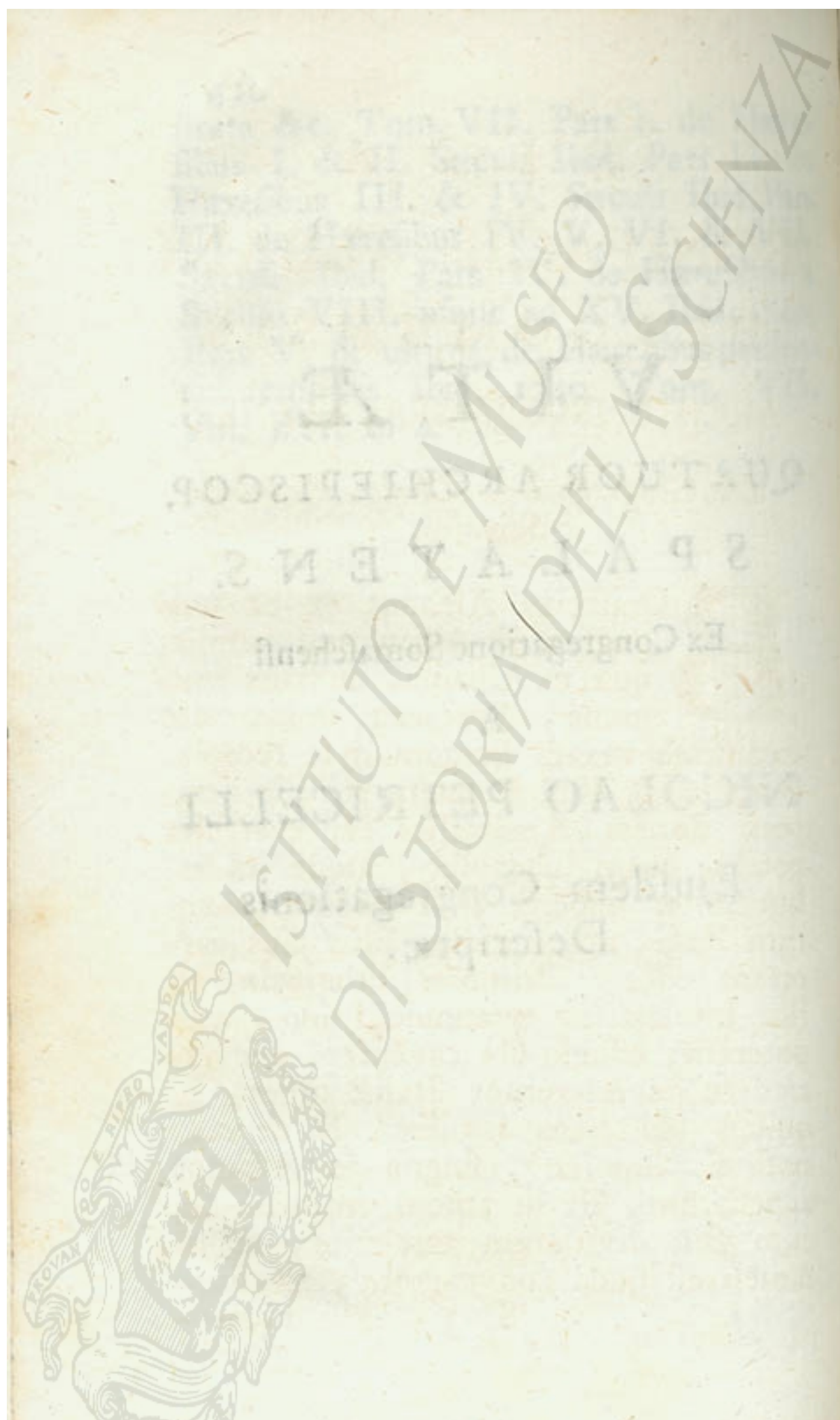
Ex Congregatione Somaschenfi

A

NICOLAO PETRICELLI

Ejusdem Congregationis
Descriptæ.

V I T A
 BONIFACII ALBANI
 BERGOMENSIS
 ARCHIEPISCOPI SPALATENSIS

*Ex Congregatione Cleric. Regular.
 Somasch.*

Bonifacius Albanus ex ea pro-
 gnatus est Albanorum familia,
 quæ ex Albania, ut fama vul-
 gatur, Turcarum immanitate
 foedissime vexata Bergomum se recepit.
 Cum enim illud Regnum pro illo tem-
 pore florens Amurathes II. evertisset
 potius, quam subegisset, atque ita in-
 humaniter haberet, at neque Joanni-
 tum Regi, neque multis filiis ejus par-
 citum esset: Primores Provinciæ ab
 illa intoleranda tyrannide, solo, quo
 poterant, effugio sibi caventes, per va-
 rias se dispertiverunt Italiæ urbes, in
 quibus obliterato familiæ, & servato
 nationis nomine, singuli se Albanos
 appellarunt. Ut ut autem magnam se-
 cum vim divitiarum attulerint, majus
 tamen est quod convexerunt, patrimo-
 nium

nium virtutum; quo uno effectum est, ut omnes inter ejus, quam adierunt, civitatis principes statim ubique recepti fuerint. Hi vero in primis, qui Bergomi confedere, in eum protinus locum adsciti, in quo iis excelleret officii, ac meritis, quæ deinceps pene totius Europæ Principes, Cæsares, Galliæ, Hispaniæque Reges, Summi Pontifices, Veneta præsertim Respublica, quæ hisce Albanis, utpote suis, in gravissimis belli pacisque negotiis plurimum usa est, amplissimis honoribus ac præmiis, speciosissimisque titulis per trecentos amplius annos ornarunt certatim, hodieque ornant. Atque hæc ideo etiam dicta sint, ut vel hinc maxime pateat, quales quantique semper fuerint Illyricæ gentis viri, qui vel intra vel extra patrios fines maximis quibusque muneribus & officiis omni ævo pares fuerint civilibus vel ecclesiasticis. Nam & Urbinates Albani summum ætati nostræ dedere Pontificem omni prorsus non modò laude, sed etiam veneratione majorem: & hi Bergomenes medio fere sæculo XVI. Joannem Hieronymum habuere jurisprudentia, & militari consilio super æthera notum, quem post etiam genitos in matrimonio liberos se patre dignos, cum Pius sanctissimæ recordationis Papa V., nactus jam-
pri-

Archiep. Spalat. 415

pridem virtute & zelo similem sibi, S. Rom. Ecclesiæ Cardinalem esse iussit, nimia deinde celebritas nominis, ut concors est scriptorum traditio, vetuit esse Gregorii XIII. successorem. Ex his Bonifacius patrem habuit Joannem Franciscum Comitem, Equitem, qui tituli singulorum sunt in familia perpetui: matrem verò ex præillustri Brixia familia Juliam Martinengam, in qua tamen summa nobilitas infra cœteras corporis, & animi dotes esset: natusque est Kal. Aug. MDCXIX. Exacta puerili gravi tamen educatione sub tantis parentibus, & cum quatuor fratribus præclarissimis, uno ex illis Melitensem Ordinem amplectente, ipse Somaschensem ingressus est; in quo cum eximia pietate avitum familiæ studium adipiscendæ eruditionis sedulo conjungens, brevi eo pervenit, ut sciens esset omnium, quæ Religionem adolescentibus potissimum instituendis addictam æquum est profiteri. Itaque toto ætatis flore in humanioribus severioribusque disciplinis, qua tradendis, qua moderandis in Seminariis, & Nobilium Collegiis insumpto; neque interim divinæ caritatis operibus in Orphanotrophiis, & Nosocomiis prætermisissis, dum annum ageret septimum supra trigesimum, inter Patres totius Congregationis moderatores

adscitus, quinto post anno Definitor, mox triennalis Romæ Procurator Generalis, triennio post Generalis Præpositi titulo universæ Religionis regimini admotus est. Per hæc cum tota Italia, præsertim Romæ Bonifacii virtus æque, ac Albanum nomen innotuisset, & gravioribus curis par judicata esset, Clemens beatæ memoriæ Papa IX. non annuit modo, sed etiam optavit, ut abdicanti Leonardo Bondumerio sufficeretur. Ubi Romæ consecratus in Ecclesiam venit sibi commissam, cum per id tempus veniret, quo post atrocissimum viginti quinque annorum bellum, pax tandem cum Turcis undequaque conterminis divino munere sancita est: totus in id incubuit, ut universæ Diocesis partes quassas reficeret, afflictas erigeret, laceras etiam, atque avulsas restitueret, effecissetque omnino, quo erat spiritu, & ardore in Albana familia genitus, & in Somaschensi Religione confirmatus, si non cum barbaris scædis, avidis, ac rapacibus, & quicquid iniquissime arripuerint, ejus retinendi insolentissime avaris res illi fuisset. Nam cum Lubini, aut Albonæ, quæ olim D. Doimi mense Principum munificentia donata fuerat, sed tum in finium constitutione sub Othomano remanserat, ut saltem annuos terræ fructus

Archiep. Spalat. 417

ab Christianis agricolis exigere liceret, incassum diu multumque institisset: id tamen juris Poglizzæ, quæ per summam nescio cujus Zelibij vim usurpata fuerat, ut quotannis exerceatur, opportunè, importune obtinuit. At neque illud mediocre Bonifacii meritum est, quo amplas Succioratii campestris ædes reparavit, auxit, & in commodiorem usum redegit; nempe ut in posterum Spalati Præsulibus esset, ubi non modo se honestius Deo, sibi que abditos recrearent, sed etiam ubi securius uberiores, qui eo potissimum convehuntur, Ecclesiæ proventus sibi, pauperibusque in horrea congererent. Quantum verò illud est, quo urbanum etiam Palatium a fundamentis erexit! Septuagesimus vertebat annus supra centesimum, ex quo Spalatenfes Archiepiscopi, diruta funditus per ampla & magnifica propria illis Aula, nullam habebant Spalati nisi conductitiam sedem. Res omnino indigna conspectu, atque etiam auditu fœda: caput a corpore abscissum, paterfamilias extorris domo, Archiepiscopus, & Primas inquilinus! Abstulit tandem hanc urbis, & Ecclesiæ notam Bonifacius, qui per summam frugalitatem, sanctamque in omni sumptuum genere parsimoniam tantum auri argentique seposuit, quantum admirandæ, quæ modo

suscipitur, moli & apparandæ satisfue-
 rit, & conficiendæ. Hinc Præfulum di-
 gnitati, Ecclesiæ decori, urbis orna-
 mento, atque etiam Archivij (cujus
 ratio vel maxime habenda erat) in-
 demnitati provisum est; neque enim
 sine publicarum tabularum vel jactura,
 vel intertremento, vel permixtione fie-
 ri poterat frequens illarum transvectio,
 quæ contingebat multis identidem de-
 ploranda. Hujus tantæ substructionis
 meritum, tam exoptatæ, tamque non
 minus magnificæ, quam necessariæ,
 quid aliud præmii expetere videbatur,
 quam diutinam, felicemque in ipsa
 mansionem? Sed Deus ampliore illud
 remuneratione dignatus, paucis post
 opus absolutum mensibus Bonifacium
 ad se clementer vocatum in beatas cœ-
 lestis aulæ sedes transtulit XII. Kal.
 Martij MDCLXXVIII. Sepultus est
 in monumento Ponzoni, qui Bondu-
 merium proxime antecesserat decesso-
 rem suum; ingensque fuit luctus totius
 civitatis, quæ jacturam tum quidem
 inopinatam non prius queri destitit,
 quam desiderium Bonifacii successor opti-
 mus temperavit. Novem, per quos re-
 xit Ecclesiam, anni breve tempus fue-
 re, si cum rebus gestis componas: bre-
 vissimum vero, si statum respicias, in
 quo Ecclesiam regendam suscepit. In-

Archiep. Spalat. 419

venit enim provinciam diuturnitate bel-
lorum adeo corruptam, ita efferatos
animos omnium, & a pietate alienos,
ut illi diu cum licentia, & contuma-
cia luctandum fuerit, antequam quid-
quam boni aggredi posset. Ex ipso Cle-
ro non nemo talem imbiberat animo
ferociam, ut debitam Præsuli observan-
tiam, certe obedientiam detrectare vi-
deretur. Rustici etiam, agrorumque
cultores congruentem Archiepiscopali
mense negare fructum partem domi-
numque a fundorum possessione, si
possent, exturbare. Sed Bonifacius pri-
mo Clerum ad Ecclesiasticam discipli-
nam, morumque honestatem revoca-
tum perfecta sibi observantia, & cari-
tate conjunxit: deinde reliquam multi-
tudinem paulatim permulcendo, tra-
ctandoque mansuefactam in Dei timore,
& Christiana pietate constituit. Idque
pastorali quidem, paternaque sollicitu-
dine, & caritate obtinuit, sed & nati-
va quadam auctoritate, & verenda ne-
scias qua illius, ut Albani, propria
vultus, & oris asperitate cum devin-
cente comitate conjuncta. Rusticos ve-
ro etiam liberalitate expugnavit, quip-
pe qui parcissimus sibi in alios mire
munificus erat. Nam cum res ad litem
deducta esset, eamque rustici & coram
Spalatensi Judice, & coram supremo
uni-

universæ Dalmatiæ Moderatore disceptatam bis perdidissent, id consilium injerunt, ut etiam Venetias venirent, ubi tertio jus experirentur. Sed quid? pecunia deerat ad necessarias expensas, quam ut per fas, & nefas undequaque congererent, omnia sus deque miscere cogitabant. Bonifacius, ut averteret tantum mali; & controversiam miseris exitiosam tandem dirimeret, primores illorum ad se vocat nihil timere jussos. Quibus, ut venissent, numerata non mediocri pecuniæ summa, Irent Venetias, inquit, bonis avibus: pecunia, quam ad arcenda, quæ meditabantur, mala, libenter dabat, adversum se sua pro libito uterentur: litem sibi rursus intenderent, de qua bis cecidissent: scirent modo ne ibi quidem defuturos, qui Ecclesiæ causam sedulo sustinerent: redirent incolumes; sed quicumque litis exitus futurus esset, quem ipse commodum illis sperare nesciret, quiescerent tandem, atque Ecclesiæ pacem, & suam turbare desinerent. Nihil hoc consilio efficacius, post quod ii rustici feroces, atque avidi Archiepiscopo ita obnoxii fuere, ut nemo alius vel ante, vel post illum æquiores habuerit, neque obsequentiores.

V I T A
S T E P H A N I C O S M I
V E N E T I,
A R C H I E P I S C O P I S P A L A T E N S I S

Ex Congregatione Cler. Reg. Som.

HUjus eximii Præfulis vitam
ita operosam reperio, & in
bene factis adco multipli-
cem, ut verear, ne qui de-
scriptam legent in posterum, dubitatu-
ri sint, non tam rerum numero, quam
institutorum sibi pene adversantium va-
rietate, an unius hominis vitam cre-
dant. Nam Stephanus Cosmus ita re-
bus agendis, ita simul literarum studiis,
ita etiam pietatis, ac religionis operi-
bus deditus fuit, quoad vixit, ut nulla
sui parte videretur in singulis esse pos-
se, qui tamen totus erat in universis,
nunquam non in ædibus Principum,
nunquam non in Lyceis, nunquam non
in Sanctuariis. Natus est Venetiis VIII.
Kal. Octob. MDCXXIX. parentibus
tantum non patriciis, cæterum perno-
bilibus, Joanne Cosmo, & Catharina
Ale.

Alexandrina, quorum utriusque splendor familiæ ex nobilissimis sub Austriaca Dominatione etiam nunc florentibus familiis oriundæ, non mediocribus in Venetæ Reip. servitio ministeriis perfunctæ, alterius in ipso Stephano extinctus est, alterius in uno Somaschensi Patre Joanne Francisco Alexandrino non obscuro nunc Tridentini Seminarii lumine extinguitur. Undecimo ætatis anno, cum pueritiam sub matris præsertim educatione virilis prorsus animi foeminae pie, graviterque transegisset; traditus est cætera erudiendus Patribus Congregationis e Somasca in Seminario Patriarcali Muriani jamdiu tum profitentibus. Ibi Grammatices, Rhetoricæ, & Philosophiæ cursibus mira non tam celeritate, quo progressionem, sexennio scilicet absolutis, ejusdem Congregationis habitum, licet unicus esset in familia, efflagitavit, & obtinuit a Patribus tam non invitis, quam ipsius indolis non ignaris. Ut autem completo probationis anno solemnibus votis religioni se obstrinxit, Romam missus primum, deinde Mediolanum ad reliquas disciplinas percipiendas, uno triennio, quæ jam notus erat ingenii felicitate, factus est oppido maturus ad omnes etiam tradendas. Itaque Venetias revocato injunctum est munus ipsos docendi sui Ordinis

Archiep. Spalat. 423

nis alumnos primum quidem politiores literas, ad quas potissimum factus videbatur, deinde etiam Philosophiam. Quo in munere talem se præstitit, tantamque sibi eloquentiæ, sapientiæque celebritatem paravit, qua suis suorumque experimentis publice dandis, qua libris modo Oratoriis, modo Philosophicis edendis [eo præsertim, quo primus in Italia Democritum ab inferis excitatum ex atheo pium fecit, & non modo cum Peripatetica, sed cum Christiana Philosophia conciliavit] ut tota jam civitate unius Cosmi institutio expecti cœperit, & postulari. Quare nondum sex & viginti annos natum supremi studiorum Moderatores publicum Urbis Rethorem, hoc est Venetæ eloquentiæ conformatorem deligunt, neque multo post excelsum Decemvirorum consilium Ducalis etiam Cancellariæ magistrum, ut eos erudiret cives, quorum est publicæ Majestatis consulta efari, aut scripto pro dignitate committere. Tum vero singulæ prodire Orationes illæ Panegyricæ, quas Cosmus pro re nata juvenili ardore biduo, vel triduo, ut in funere solet, effusas, cupiebat, sperabatque paucis diebus perituras, sed postmodum publica utilitas suavit uno volumine comprehensas rursus emitti. Tum etiam selectissimos Patri-

ciq-

ciorum inter auditores habere cœpit tam multos, ut nemo unus illorum reperiretur, modo aliqua doctrinæ laude floret, qui Cosmo studiorum suorum adjutore usus non esset; neque semel contigerit, ut qui uno tempore apud exteros Principes Legatorum munere fungebantur, omnes Cosmo præceptore gloria- rentur. Hinc illi semper ad primores urbis non modo apertus aditus, sed etiam pene necessarius accessus. Patricii pluri- mi, qui nondum togati institutorem sortiti fuerant, etiam purpurati frequentes eum convenire, & ad mirandam illius eloquentiam suam conformare. Serenissi- mi Principes Contareni, Sagredus, Va- lerii pater, & filius amantissime illum, & honorificentissime semper excipere, illiusque observantiam, ac pene amici- tiam inter tanti principatus fortunas nu- merare. Senatus amplissimus publicis il- lum beneficiis & cohonestationibus au- cturus magis in dies librorum Censorem, & denique veluti in tanti regiminis con- sortium admissum Clementinæ Bullæ con- servatorem, hoc est sacrorum Reipubli- cæ, mysteriorumque interpretem esse ju- bere. Exteri quoque Principes Sabaudia, Mutinæ, & Hetruriæ Duces, Parisien- sis aula, & Viennensis Cosmum vel ho- spitio & allocutionibus, vel libris & mandatis dignari; suam etiam facere

Archiep. Spalat.

425

niti, præsertim Carolus Franciscus Emanuel, qui regnantis modo Victorii Amedei filii sui institutorem cupiit, & postulasset, si Venetos eum ab se discedere pati libenter posse, sperare potuisset. Interim vero Cosmus neque sui, neque suorum oblitus ita Religionis bono, ita etiam incremento consuluit, ut si huic uni negotio intentus cætera omnia nihil pensi habuisset. Omnibus pene Congregationis muneribus integerrime perfunctus, per omnes dignitatum gradus ad supremam provectus est, facta sibi non via, sed necessitate quadam ab una ad aliam, quod singulas aliquo insigni vel exemplo, vel beneficio honestaret; nunc impetrata ab Senatus Veneti munificentia præstantissima totius urbis Basilica S. Mariæ Salutis; nunc datus in regimine alterutrius Seminarii Ducalis & Patriarchalis ideis, ac regulis adolescentes pietate, ac literis probe imbuendi; nunc deducta in nova Collegia Somaschensi familia, veluti Feltriæ in SS. Victoris & Coronæ cum ampla ditione, ac parœcia, & Veronæ in S. Zeni in Monte cujus in vertice celebrem instituit Nobilium Academiam, notissimum illud tunc temporis Ecclesiasticorum, Civiliumque Procerum Seminarium. Sed præcipue [quæ potior illi cura semper fuit] in id enixus, ut re-
 gu-

gularis disciplina, & religiosa perfectio augetur in dies, utque instituti ad docendum Ordinis adolescentes (quæ secunda illius erat sollicitudo) sacris in primis, deinde etiam profanis literis, quam maxime excolerentur; neque ea verbis modo, & quibus mire pollebat adhortationibus exigens, sed operibus & exemplis commonefaciens assidue, ipse legum suarum custos acerrimus, & in orationem, in psalmodiam, inque omnigenæ pietatis functiones, & post hæc in studia effusissimus. Cumque semper hæc illius vita & consuetudo fuerit, tum vero maxime fuit cum Provincialis, aut Generalis titulo præsideret; quo tamen tempore suam illam scripsit, ediditque historiam Italiae, Galliaeque studium, ac delictum, qua Joan. Francisci Mauroceni S. R. E. Cardinalis præclarissima gesta, stylumque suum non minus illustrem mandat æternitati. Nempe illa in actionibus & officiis esse, literarum studiis vacare, & de religione satagere promiscuæ Cosmo res erant, qui negotia quæcunque sua studiorum causa, vel occasione agitabat, studia vero referebat ad Deum utique eruditionibus cognoscendum clarius, adeoque impensius amandum, colendumque. Hactenus Cosmus, dum Soma-

schensibus Patribus virtutum omnium exem-

Archiep. Spalat.

427

exemplo, atque ingenii splendore præ-
 luxit. Archiepiscopus ab Innocentio XI.
 defuncto Albano successus nihil ex hac
 vitæ ratione immutavit, nisi quod au-
 git hæc omnia, & in editiore loco po-
 situs ampliora fecit & illustriora. In-
 sciis electus, & nihil tale cogitans,
 sola commendatione virtutis, cum ta-
 men impatienter optaret provinciam
 capeffere a Sanctiss. sibi Pontifice in-
 junctam, non licuit illi arcano quodam
 Dei consilio, nisi quinto fere post ele-
 ctionem anno, fortasse ut renovato in-
 terim cum Turcis bello ad difficiliora
 reservatus tempora videretur. Igitur
 anno MDCLXXII in Dalmatiam pro-
 fectus ineundos pro Ecclesia sua labores
 aspiciens est synodo Provinciali, cujus
 prudentissima decreta publicæ luci ex-
 posita, & ab omnibus, qui de rebus
 Ecclesiasticis judicare possunt, sed præ-
 fertim a Clar. V. Francisco Genetto
 Vasionensi Episcopo summopere lauda-
 ta, inque suæ Moralis Theologiæ pro-
 bationes passim exscripta, aliis subinde
 Dioecesanis singulorum prope annorum
 synodis instaurare consuevit. Inde non
 modo illi Clerus perpetuo sanctus, &
 sedulus fuit, sed idem ipse [quoniam
 nihil unquam præcipiebat verbo, quod
 non adhortaretur exemplo] tam sollici-
 tus, ac laboriosus, ut nullo non die in

ea

ea præsertim temporum difficultate, insigni cuiusdam caritatis functioni operaturus vel nosocomia solatum intraret, vel excita in classibus pœnitentia ipse confessiones audiret, vel in militum stationes Dei timorem ingereret, vel catechesibus non auditu solum, sed & opera adesset, vel in regione ab infidelibus undequaque oblessa cum Turcis, Hæreticis, aut Schismaticis congregaretur. Adde frequentes Apostolicorum undique conquisitorum hominum ad recitationes Evangelicas, & prædas animarum missiones. Adde ipsius etiam tum maxime periculosas aditiones in remotissimas quasque, & barbarissimas vastissimæ olim, quæ tum bello reparabatur, Diœcesis partes, ut quocunque Veneta virtus signa, & imperium, ipse manu sua Crucem, & religionem invehere. Horum vero laborum fructus labores alii, non tamen insuaves, & pigendi. Omnia novis vel Christianis, vel Catholicis plena Archiepiscopi scilicet cura sustentandis; Spalatum Catechumenis tam multis angustum. Adnavigandum igitur Venetias, & publica providentia coram imploranda. Comprecanda etiam caritas, & munificentia Cæsarea; namque inter hæresum ejuratores egregium caput, & nonnisi Cæsaris impensis alendum, Albertus

Archiep. Spalat. 429

Saxoniae Princeps . Crescente messe in dies , plures undique operarii conquirendi . Arcessendi Capuccini e Stiria , arcessendi ex Italia . Invitandi adjutores ex Dominicana familia : Patres etiam Oratorii in laborum consortium admittendi . Omnia Præsulis cura , attentione , vigilantia , cursibus , navigationibus , literis , & intercessionibus , dispendiis , periculis , procuranda , efficienda , sustinenda . Atque hæc inter Cosmus Sacræ Romanæ Curiae in iis , quæ sunt religionis , & Serenissimæ Reipublicæ in iis , quæ ad imperium pertinent , impense semper addictus , neque minus utrique carus , cum continua pietatis , & obsequii daret utrique argumenta , continuas vicissim amoris & benignitatis significationes ab utraque recepit . Quo minus difficile id exequi tandem potuit , quod statim a suscepto Archiepiscopatus onere cogitaverat , ardentemque jam tum animo exoptatum magis incaluerat in dies , sed diuturni belli motibus , natisque sibi exinde maximis occupationibus præpeditus in extremos annos dolentissime semper distulerat . Erat autem Clericorum Seminarium Spalati ex præscripto S. Concilii Tridentini credendum ; opus a centum amplius annis e Sacris canonibus debitum , & in tota Dalmatia , adeoque in illa Primatiali sede , si ubilibet alibi , omni-

mnino necessarium. Pro quo vix credibile dictu est, quas curas, quos labores indefessus Archiepiscopus, quam sollicitè, & anxie susceperit. Qui plusquam septuagenarius Venetias adnavigavit, inde Romam perrexit, non annuente modo Innocentio XII. sed etiam exoptante, ut singularem illius eloquentiam (ita enim Sanctissimi Pater veniam oratus per Eminentissimum Colloredum rescribi jusserat) qua olim, cum Cosmus Somaschensi Congregationi adhuc præesset, mirifice delectatus fuerat, rursus audiret. Ita Senatus amplissime pro veteri, qua præditus erat singulorum gratia Patrum, unanimi consensione impetrata, & a summi Pontificis beneficentia duarum Abbatiarum S. Stephani Spalatensis, & S. Joannis Traguriensis, proventibus ad id operis in perpetuum applicatis, regia insuper Eminentissimi Petri Othoboni, cui Senatus abscedentis Romam Præfulis piam negotium enixe commendaverat, largitione cumulatus, reditum festinavit ad suos. Tum vero peropportunas magnitudine, & situ ædes, quas vir generosus Canonicus Doimus Cupareus cesserat jam in perpetuum, & huic ingenti communi bono dedicarat, auxit non mediocriter, & ad necessarios usus accomodavit. Cumque interim P. D. Joannem Franciscum Alexandrinum sangu-

Archiep. Spalat.

431

guine sibi conjunctum, neque ingenio, aut pietate degenerem a Somafchensi Congregatione evocasset, ut toti familiae Rectoris officio præesset, & simul humaniores severioresquæ disciplinas, quod a multis annis in Congregatione cum laude consueverat, pro tempore doceret, Seminarium ab se ex integro conditum, quam auspiciatissime velle potuit, aperuit anno MDCC. Primos enim, quos tota Provincia legerat alumnos duodecim, futuros, ut sperabat, in regione omni infidelium genere circumobsessa Catholicæ religionis athletas, medius inter duos suffraganeos Episcopos, & omnium civitatis ordinum comitante supplicatione, in hanc suam duxit sapientiæ, & sanctitatis palæstram 8. Kalend. Aprilis, die scilicet Annuntiationis ad sibi adoratissimam Deiparam Virginem, sine cujus auspiciis, & imploratione nihil unquam aggredi audebat. Exinde Cosmus, si quando prius, in Lyceo frequens fuit. Jam in ipsa Seminarii instituendi meditatione leges etiam ipsius moderandi statuerat pro sua hujusmodi rerum experientia maxime salubres. Beveleti exercitationes, ad quas Gallica Seminaria sancte gubernantur, in hoc etiam suo observari mandaverat, quas propterea edi postmodum jusserat Italica lingua donatas. Illyricam Grammaticam, jugandum
que

que illi Dictionarium parari curaverat per incomparabilem P. Ardellium della Bella Missionarium Apostolicum ab exorata Societate Jesu sibi concessum, arduæ, siquis uspiam provinciæ parem. Studiorum quorumcumque methodos exaraverat, & compendiaras quasdam indicaverat ad historiam, & Sacram præsertim Philologiam vias. Tum vero condito jam Seminario intervenire assiduus, opus præsentia accendere, audire, interrogare, laudare sollertes, socordes, siquos deprehendisset, incitare, neque expectare destinatos ad id annui census sub autumnum dies, sed quoniam loci vicinitas dabat, prope quotidianus accedere; prorsus ut si hæc una tota illius occupatio esset. Verum hæc etiam ante conditum Seminarium, etsi minus aperte, satis tamen sollicitè obierat, ex quo Dalmatiam ingressus, & agrum suapte natura fertilem, sed culturæ indigum nactus, per præceptores ex Italia arcessitos, & apud se privatim retentos, quos tum invenit Clericos ipse erudivit. Neque enim aliter eum sibi Clerum creaverat, ex quo deinceps Dalmatiæ Præsules deligi cœpere, quique tum Venetiis, tum Romæ Episcoporum Seminarium diceretur. Quo ipso tempore, cum Turcici belli tanta sollicitudine distringeretur, quantum religionis, & imperii Veneti zelo
sibi

Archiep. Spalat. 433

sibi fumebat, aliis etiam indulgere studiis non destitit. Tunc enim sensim coaluere codices illi (de Mensa Archiepiscopali Spalatensi, de Archiepiscopalis Palatii veteris, & moderni comparatione, de statu Ecclesiæ Salonitanæ, seu Spalatensis) quos in archivio manuscriptos ad successorum documentum reliquit, copiosa, exquisita, atque utili eruditione refertos. Tunc etiam tantum non ad umbilicos perductum est ingens illud opus ab omnibus literarum studiosis, præsertim Romæ cupide expectatum, & uni Cosmo, aut si quis est, alteri pariter eruditionis & eloquentiæ viro capessendum, in quo propositum erat rerum gestarum evidentia ostendere Religionem necessariam esse Reipublicæ bono, nec posse Principatus feliciter stare, nisi Catholica fide fulciantur. His tamen studiis distentus pientissimus Præsul, cum illud etiam accederet, ut creberrime rescribendum esset vel ad eruditos ætatis suæ viros, qui ejus nunc judicia exposcerent, nunc amicitiaæ honorem aucuparentur, vel ad Venetos Patres; ad S. R. E. Cardinales, ad hos, aut illos Principes, quibuscum sæpissime gravissimarum rerum tractatione conjungebatur: nihil interim de pietatis officiis, nihil de vigilantissimi Pastoris munere unquam intermittebat. Qui sacrum quotidie faceret: bis in

Opusc. Tom. XXVII. T dies

dies cum tota familia ad communes pre-
 cationes conveniret: interiori mentis cor-
 disque orationi statas horas, quidquid
 interjiceretur, tribueret: & se quotannis
 per multos continuos dies abderet in me-
 ditationem earum rerum, quarum recor-
 datione hic sibi divinæ caritatis ardor
 perennaret. Qui ad sacras ædes etiam ni-
 mius, & quasi importunus astaret: pres-
 byterio plusquam statis vicibus interesset:
 synaxes omnes, quarum multas per ur-
 bis templa ipse ordinaverat, semper præ-
 sentia sua, neque raro etiam eloquentia
 inflammaret. Usque adeo actuosam cum
 contemplatrice vitam probe conjunxit,
 & utramque summa semper sanctimonia
 honestavit. Septem, quibus a condito
 Seminario supervixit annis, maximum
 sibi visus est ingentis illius operis fru-
 ctum cœpisse, quando duos audivit ex
 alumnis in magna auditorum frequentia
 ex edito majoris templi suggestu pie, &
 laudabiliter concionantes; cumque ite-
 rum quatuor etiam miratus est pro tem-
 poris brevitate, qui subtiliter de totius
 Philosophiæ thesibus publice disputarent,
 gaudens in eo maxime toto illo quatri-
 duo, quod inde sumptam viderit occa-
 sionem grati animi significandi erga Emi-
 nentissimum Petrum Othobonum de hoc
 tanto rerum successu perquam optime me-
 ritum. Sed & aliis in rebus, quas ad
 Dei

Archiep. Spalat. 435

Dei gloriam, & Ecclesiæ suæ utilitatem summopere concupiverat, votorum sibi compos jam videbatur. Siquidem ad ardentissime exoptatam universæ Ecclesiæ propagationem noverat Romæ aurea ille sua custodiri monita, quæ Seminarii causa illuc profectus de mandato Innocentii XII. ad Congregationem, ut vocant, de Propaganda, antequam inde decederet, scripto reliquerat, & non sine magno fructu opere impleri sciebat. Venetum Imperium etiam in Dalmatia amplificatum videbat accessione Cachi Novi, quod erat quidem invicta Hieronymi Cornelii Veneti Imperatoris virtute, sed etiam sua sollicitudine, & opera partum, cum & ingentes in summa caritate rei frumentariæ suppetias, quibus conterminorum Morlacchorum manus, opesque allicerentur, & auxiliares tum Pontificias, tum Melitenses triremes, quæ ad illius oppidioppugnationem eo anno missæ sunt, ab Innocentio XI. suis & literis & precibus impetravit. Illa etiam in Ecclesia sua valde lætanda; quod quicquid in constructione Palatii mors Albani præpropera vel ad amplitudinem, vel ad ornatum desiderandum reliquerat, ipse suprema imposta manu abunde suppleverat. Quod quæ loca superiori bello Turcarum insolentia Diœcesi subtracta fuerant, ipse

nunc interposita Ducum gratia, & exorata Senatus auctoritate effecerat, ut qua longe lateque patent, restituerentur. Quod Cathedralem Basilicam novis operibus ad commodiorem Divinorum officiorum celebrationem exstructis auctam, pretiosis etiam suppellectilibus exornaverat. Quodque ut etiam insuetiora flagitia averterentur, dato, quod prius emerat ipse; spatio, auctor fuerat, ut etiam Nothostrophium in urbe constitueretur. Quid igitur reliquum erat, nisi ut mortalis vitæ laboribus functus, immortalis præmia tandem iniret? Ea, qua semper fuerat, in victu continentia id illi prosperitatis attulerat, ut valetudine etiam in senectâ gauderet satis bona, nisi quod familiari studentibus fluxione afficeretur molesta magis, ut tum videbatur, quam exitiosa. Hac tamen postremis duobus annis ingravescente in dies, & per plurima circa collum, mox in pectore, & sub axillis ulcera cum vehementi extenuati corporis concussione erumpente, eo sensim adductus est, ut primum nisi magna cum incommoditate operari non posset, deinde ut cum majori insueti sibi otii tædio deberet etiam decumbere; in quo quidem tanta illi animi patientia opus fuit, ut ob id unum solatii & muneris loco, quasi de manu miserentis Domini, mortem acceperit, Nonis Maii MDCCVII.

Ela-

Archiep. Spalat. 437

Elatum est incredibili totius atratae civitatis luctu, & intra Cathedralis Ecclesiae presbyterium non ante conditum, quam post tertium diem, nulla re fatis esse visa gratæ multitudini, & præ dolore prope insanienti, qua tam præclara se merito Antistiti justa persolveret. Quod sepulchrali incisum marmoris legitur.

Stephani Cosmai
Archiepiscopi Spalatensis
Depositum
Obiit Ætat. -- Chr. --

Simplex est, ac jejuna Epitaphium ab eo sibi præscriptum, at luculentum summæ, si non aliud, ipsius moderationis Elogium. Sed e dissecto cadavere, ut ipse testamento jusserat, eductum cor Venetias missum est ad Somaschenes Patres; atque hinc alia ejusdem prope stili non ab ipso quidem, sed ad ipsius genium formata inscriptio extans in monumento posito in inferiori Sacrario D. Mariæ Salutis.

Stephanus Cosmi
 Archiepiscopus Spalatenfis
 ad hanc Deiparæ Virginis Imaginem
 ubi olim solemnia Religionis vota emisit
 Cor suum condi voluit
 ad perenne erga Matrem beneficentis.
 Obsequii monumentum.

Hac enim optimi Præfulis præter veterem erga suam Congregationem duraturum cum cordis pulvere amorem, testari placuit, in perpetuum eximiam pietatem, qua tenerrime, siquis alius post inchoatam hyperduliam, amavit, & coluit Sanctissimam Dei Matrem, & beneficentia, ut appellare consueverat, etiam suam. Testamentum scripsit, in quo prudentiam cum doctrina, ut in cæteris rebus suis, mire conjunxit, neminem unum prætermittens, quocum qualicumque caritatis vinculo devinctus esset. Ut propterea etiam Probationis domum S. Andreae Societatis Jesu aurea sua Cruce donatam voluerit, memor cælestis cujusdam dulcedinis, qua cum primum Romam venit ad sacra Limina, datum sibi fuerat ad spiritualia S. Ignatii exercitia inter Angelicam illam, ut semper deinceps appellavit, juventutem sese abdere. Cæterum post plurima legata, quibus amicitia, pietati, religio-

ni,

Archiep. Spalat. 439

ni, misericordiæ, cœterisque virtutibus
 satisfecit, hæredem nuncupavit Semina-
 rium suum. Cui Pater Alexandrinus,
 & Stephanus Cupilli Traguriensis Epi-
 scopus, quos Præsul una cum carissimo
 sibi Abb. Joan. Jacobo de Nigris soro-
 ris suæ filio inter Patavinos Canonicos
 ingenio, pietate, & sapientia præstantis-
 simo, testamenti ministros constitue-
 rat, subductis subducendis, tantum reli-
 qui fecere, quantum satis erit duobus
 Poglizzanis alumniis in perpetuum alen-
 dis. Rem plane mirabilem, & quam
 nemo, si ad calculos ducat, satis asse-
 quatur cogitando, qui fieri potuerit, ut
 in censu brevi, post expensa in pias cau-
 sas [quod ex ipso testamento intellectum
 est] duo supra viginti ducatorum mil-
 lia, adhuc non pauca super fuerint, quæ
 Cosmus largiretur etiam de cœlo? Quid
 enim verear Stephanum Cosmum tolle-
 re in cœlum, & in sinu Dei venerari?
 Quem Spalatenses, & qui Spalatum bel-
 lorum occasione ex omnibus pene totius
 Europæ nationibus per illa tempora fre-
 quentarunt, quinque & viginti annos
 inspectum Sanctum Præsulem censuere us-
 que adeo, ut in illius parentalibus
 quidquid ejus corpus attigisset, certatim
 arripuerint, inter sacra lipsana reponen-
 dum. Cujus a confessionibus P. Innocen-
 tius Venetus Capuccinus testatus est ea,

quæ propria illius est, & par doctrinæ sinceritate se per septem amplius annos nihil unquam in ejus exhomolegesibus deprehendisse, quod voluntariam quidem saperet culpam venialem. Cui plurimæ ampliffimorum S. R. E. Cardinalium epistolæ, non suo ipsorum motu scriptæ, sed de mandato Innocentii Sanctiss. recordationis PP. XI. aliorumque deinceps summorum Pontificum usque ad Clementem XI. ingens deferunt in Ecclesia meritum ab illius sapientia, & sanctitate profectum. Siquidem quod Stephanus Cosmus non Romæ in ipsa Religionis aula, apud summos Pontifices, iisque in gradibus floruerit, quibus omnium consensu dignus erat, sola illius virtus in causa fuit, qua visum est orbis Catholici interesse, ut difficillimis illis temporibus in Dalmatiâ, & Illyrico versaretur.

V I T A

STEPHANI CUPILLI

Episcopi primo Arbensis designati
deinde Traguriensis, postremo
Archiepiscopi Spalatensis

Ex Congregatione Cleric. Regul. Somasch.

INnocentius XII hujus nominis Dei
Vicarius in terris id etiam Divi-
ni sæpe visus est habuisse, ut
quorum vultus attente intueretur,
eorum etiam ingenia introspiceret,
& per externam corporis speciem
ad interiores animi dotes penetraret.
Exemplo sit instar omnium hic unus
Archiepiscopus, quem Sanctiss. Pater,
cum accedentem ad sui adorationem
primo aspexisset; conversus illico ad
suos fertur pronunciaffe, videri sibi in
eo videre spiritum Francisci Salesii re-
viviscentem. Rem plane veram Ponti-
ficiæ vocis oraculum aut invenit, aut
fecit; siquidem Stephanus Cupilli San-
ctissimum illum Sabaudia Præfulem ita
expressit, ut ad illius virtutes, præfer-
tim eximium Catholicæ religionis ze-
lum, & flagrantissimam tum in Deum,

tum in proximum caritatem nemo ætate nostra propius accesserit. Natus est Venetiis XIV. Kal. Decemb. MDCLIX, piis, & honestis parentibus Ateste oriundis, patre etiam apprime industrio, & delineandi arte inter raros eximio, qui propterea vulgo non alio, quam Delineatoris cognomine appellaretur. Adolescentiam dum iniret, licet liberalibus disciplinis sub incertis quidem præceptoribus, non tamen frigide addictus esset, visus est sensim ad vitia declinare. Sed gravi superveniente morbo decumbens, cum sollicitius de animæ, quam de corporis periculo cogitaret, divina interius aspirante gratia statuit, si convalesceret, in religiosæ vitæ securitatem se subducere. Nec mora; cum de tam multis, quæ succurrebant, religionibus ambigeret, quam potissimum sectaretur, descripto singularum nomine in totidem schedulis, arcessitum patrem amantissimum rogat, ut de conjectis in urnam manu sua unam educat, in qua nomen D. Mariæ Salutis legentem monet, se sibi degentem inibi religionem animo destinasse. Omnino Deus Opt. Max. vias nobis demonstrat suas, & mandatorum suorum semitas non edocet modo, sed etiam in eas deducit ipsas volentes. Receptus a Somaschen- sibus Patribus, quos adivit precabundus
sta-

Archiep. Spalat. 443

statim atque convaluit, hac insuper gratia cumulatus est ut regulari habitu insigniretur manu ipsius P. Stephani Cosmi, qui tum Congregationem Præpositi Generalis munere regebat; cuius propterea & nomen assumpsit, cum prius e baptismo Gaspar nuncuparetur, & sibi jam tum injunxit inire vestigia, si posset, totoque nisu, dum vita suppeteret, sequi; quod ipsum erat a Sanctissimi Salesii Præsulis vestigiis non longe recedere. Jam vero non multo post palam cepisse conspectus est, cum solito in ea Congregatione studiorum cursu celerrime absoluto, Ferrariam missus, dum annum ageret primum supra vice-simum, ibique inter illius Academiæ professores statim adscitus, humaniores literas per duodecim annos tanta cum laude publice docuit, quanta olim Cosmus pari prope ætate Venetiis. Erat per id tempus illius urbis Episcopus Eminentiss. Carolus Cerrus, quo nemo rectius pro rerum omnium, qua eminebat intelligentia, de hominibus ferre iudicium posset: adjunxeratque sibi ejusdem pene virtutis, ac solertiæ virum Abbatem Franciscum Bagnium Generalis Vicarii titulo decoratum. Per hunc Stephanus, cum se ipsi audiendum, cognoscendumque semel, atque iterum obtulisset, & protinus tam probatus

esset, & carus, quam probandus diligendusque visus fuisset, facile potuit se etiam in Cardinalis gratiam insinuare, Præsulis nimirum humanissimi, & in bonorum amorem summe propensi. Quæ primum obsequii, mox amicitiae conjunctio, cum quotidiana consuetudine stringeretur magis in dies, tum vero arctissima facta est, cum Stephanus etiam Franciscum, & Hortensium duos egregios adolescentes Cardinalis fratris filios humilioribus jam literis eruditos, altioribus disciplinis erudiendos suscepit. Exinde nihil Stephanus Ferrariæ petere, quod tota gaudente civitate, quam peculiari juvandi quemque studio demeruerat, non impetraret. Quid enim peteret homo, cui sola Dei gloria cordi esset, nisi quod ipsi ab eo expeterent Cardinalis, & Vicarius, qui se totos illius Ecclesiæ rationibus addixissent? Nempe liceret sibi orphanos tota urbe cogere, pie nutrire, & diligenter excolere: verbum Dei, ubicunque fructus sperari posset, aut vix posset, enunciare: quos contingeret avocare a vitiis, eos audiendis illorum confessionibus in virtute solidare: opportunas, ubi videretur, synaxes instituere, & præsentia sua, ac voce inflammare: omnia denique Apostolica munera obire, & flagrantissimæ suæ in Deum & pro-

Archiep. Spalat.

445

proximum caritati satisfacere . Unum sibi poscere aliquando visus est , cum per amantissimum Cardinalem ab Innocentio beatiss. recordationis Pontifice XI. obtinuit , ut Collegium , & Parochialis Ecclesia S. Nicolai Congregationi suæ tribueretur . At hoc ipsum sicut Congregationi honorificum , ita onerosum Stephano fuit , cujus ad cæteras occupationes multas , & magnas ea quoque inde accedebat , ut nova domus , neque parva in summa paupertate rebus omnibus instruenda esset : Collegium in quo frequentia , & studia frigescebant , pristino fervori restituendum : Paræcia Ecclesiæ adnexa singulari , qua solebat ipse vigilantia , cura , & caritate administranda . Ipse tamen mira , qua erat in omnibus rebus intelligendi , & agendi celeritate , non modo Ferrariæ singula expedire diligentissime , & perfectissime implere : sed etiam alibi , exstimulante scilicet assidue irrequieto divinæ gloriæ ardore , & ad præclaros conatus impellente , satagendi materiam quærere . Nam per idem tempus & Atestem adiit , quasi in patriam suam , & Genuam in theatrum scilicet Eloquentiæ amplissimum , ubi sacras haberet in quadragésima conciones , quas habuit utrobique ad miraculum gratas & fructuosas ; Deo videlicet sic disponente , ut Ferrariæ præ-

446

Vita quatuor

præsertim post Cardinalis Cerri obitum, & illud ruptum vinculum, paulatim avelleretur, ac tanto ocyus cogitaret in Dalmatiam, quo Divinæ providentiæ ductu rapiebatur. Itaque revocatus Ferraria, missusque Bellunum, ubi Ecclesiam regebat alter pene Cerrus Joannes Franciscus Bembus ex eadem Soma-schenfium Congregatione ad Episcopatum assumptus, post illustratam paribus trium circiter annorum laboribus eam quoque civitatem, præsertim post Seminarium optimis, tum ad eruditionem, tum ad pietatem legibus constitutum, Spalatum jussus est migrare An. MDC-XCVIII. Quis posset modo decidere, utrius Stephani major lætitia tum fuerit, hujusne, qui Spalatum advenit, & quem sibi ad imitandum exemplar olim proposuerat, ejus gratissimo aspectu rursus frui datum videbat? an illius, qui Spalati advenientem accepit, in eoque mentem, voluntatemque suam, suas ipsius cogitationes, sua consilia, sua vota, totum denique animum suum intuebatur? certe Cosmus se cohibere non potuit, quin protinus Romam ad Eminentiss. Colloredum literas daret, quibus Cupilli adventum sibi & Ecclesiæ suæ gratularetur. Venisse in commissam sibi vineam operarium divinitus missum, cui spiritus esset, ac zelus plane

Archiep. Spalat. 447

ne Apostolicus. Nihil posse sperari boni, quod ipse a Cupilli voluntate, & opera non sibi promitteret. Tali esse illum ingenio, & sapientia, ut quæ ad animarum salutem faciunt, omnia possit: ea esse caritate, ac vigilantia, ut omnia velit; futurus dubio procul alter Eliseus, si nactus esset Eliam. Quam epistolam Cardinalis, ut omnes, quas ab Archiepiscopo accipiebat, cum Innocentio XII. summo cum gaudio recitaret: Sanctissimus Pater, qui similiter nulla re magis, quam Ecclesiarum bono lætabatur, sic ut erat accepto nuncio gestiens, mandat, ut viri nomen inter designandos quamprimum Episcopos describatur. Mensis unus, aut alter; ecce tibi vacat Arbensis Ecclesia Spalato longe distita, & a Dalmatia interjacente freto divisa. Probe tamen memore summo Pontifice, & quod non pridem constituerat, fieri iubente, Archiepiscopo ex alia parte ferente ægerrime, virum sibi carissimum tam cito, & procul ab se divelli, Stephanus nihil tale recusandum ratus, Romam properabat, ut iussa faceret, sibi que destinatæ cœlitus Sponsæ addiceret se qualicumque facili an difficili, bene an male dotatæ. Sed ecce tibi alia res inopinata prorsus & nova, vacante per eos dies etiam Traguriensi
Epi-

Episcopatu, & deprecante Archiepiscopo, ut quoniam statutum erat, ut Stephanus Spalato eriperetur, & sibi, ne tota saltem Provincia decederet. Esse ubi & alium gregem susciperet, & suum non desereret. Tragurium divina quadam providentia ad id præter spem vacavisse. Interim tamen Stephanus Romæ Sanctissimi pedes osculaturus accedit; tantumque Salesianæ, ut ipsi Sanctissimo visum est, in vultu formæ, in animo virtutis præferret, tantum Archiepiscopi testimonia præsentia sua confirmat, ut summus Pontifex Opt. Max. Archiepiscopo morem gerendum duxerit, & quem Arbensem Romam acciverat, Traguriensem Episcopum Roma dimiserit. Tragurii vero, cum esset jam in castris Ecclesiæ Veteranus miles, mirum quam cito posuerit optimi tirocinia ducis. Est ea diœcesis vicinitatum, confiniorumque ratione omni semper infidelium genere undique obsepta. Tunc autem, intermisso dudum Turcico bello, cum omnia ferrent adhuc militari licentia, itaque, & ferocia circumcirca debaccharentur, internis etiam pravitatibus ita non erat immunis, ut nonnihil in ipsis etiam sacris penetralibus gliscens veluti contagio infecisset; quo magis Cosmicis, hoc est Salesianis virtutibus in novo præ-

Archiep. Spalat. 449

præsertim Præsule opus esset. Continuo Stephanus ab intestinis malis exorsus, cum quædam deprehendisset, quæ non nisi sectione, vel ustione curari possent, non leviter a principio apud nonnullos offendit. Veruntamen similtates, odia, atque inde timenda pericula insuperabili constantia temnens non destitit ea velle, & facere, quæ ad emendationem, & sanctitatem primum Cleri, deinde totius populi conducere posse crederet. Igitur si quem Cleri sanctimonix conciliare non potuit, eum a cleri contubernio seclusit. Pia legata, quorum executionem in defuetudinem abiisse magno cum civitatis exitio, ut fit in tali re, comperit, exsolvi diligenter in posterum salutari consilio suasit. Scortationes & impudicas præsertim consuetudines, quanta potuit vocis & virium contentione dissolvit. Periclitantium paupertate virginum, neque paucarum pudicitix prospexit: inopesque simul ipsarum parentes mendicandi pudore exemptos, fortes, audentesque adversus insidiantes effecit. Hæc multis a principio adversantibus constantissime curavit, & præstitit arguens, obsecrans, increpans in omni patientia & doctrina. Quæ ut posset per seipsum, cum quovis etiam e populo, nullo non tempore expedite obire, imperavit sibi propriam

priam regionis linguam quam celerrime addiscere ; brevique qualis erat recens ab Italia , prope quadragenarius assequutus est , quasi divinitus infusam . Exinde nullæ catecheses , quas ipse voce sua non accenderet : nulli festi dies , quibus ipse sanctum Dei timorem , & Redemptoris leges , & consilia ex edito non ingereret : neminem e vita migrare patiebatur , quem ipse morientem , quibus mire pollebat adhortationibus non adduceret ut supplicem se sisteret Deo , imploraturus misericordiam , antequam justitiam subiret . Interim vero & aliam pastoralis , paternique officii partem non modo non neglexit , sed etiam sedulo procuravit . Cum enim vastatis proximo bello quaqua versus agris , in communi calamitate etiam redditus Episcopales misere decrevissent ; ipse , ut splendor , & dignitas Ecclesiæ staret , & fontes beneficentiæ in pauperes non deficerent , annuos prædiorum fructus paulatim restituit in integrum , Restituit autem ? Imo vero adeundo in fundos , invitando operarios , sollicitando , monendo , faciendis sumptibus , nec parcendo laboribus etiam non mediocriter auxit . Cujus tamen curæ alia quædam occultior causa erat , territorii scilicet frequens lustratio . Neque enim dum circuiret , id unum efficiebat , ut plan-

Archiep. Spalat.

451

plantationes, aut feminationes juberet :
 sed passim docens, & verbum Dei,
 qua erat alacritate, atque oris effica-
 cia, feminans, quo tempore villicorum
 inorum operas accendere videbatur, il-
 lorum animas ipse Dei villicus excole-
 bat. At neque Spalatensem Archiepi-
 scopum deseruit Metropolitanum suum,
 & quasi alterum patrem; sed optimo
 Antistiti, qui sibi ab illius ope plu-
 rimum pollicitus erat, plus etiam spe
 præstitit. Nam cum Archiepiscopo ni-
 hil pensius esset, quam ut tota va-
 stissima sua Diocesis circumstantium un-
 dique infidelium depravationibus nimis
 exposita statis temporibus lustraretur,
 ipse vero eo jam senectutis pervenis-
 set, ut tantos difficillimorum cur-
 sum labores ferre neutiquam posset :
 Stephanus id totum sibi muneris ala-
 criter sumpsit, & egregie, ac pene
 ultra mandantis votum implevit. Quid
 enim fecit, aut quid non fecit in illis
 Apostolicis circuitibus, ut pravos &
 pertinaces avocaret a vitiis, schismati-
 cos cum Catholica Ecclesia conjungeret,
 superstitiones, & scandala extirparet?
 Quid vero non etiam profecit, visus
 non semel institutas ab se populorum
 supplicationes subsequi nudis pedibus, &
 importabili pene cruce humeros onera-
 tus, plorantibus interim præ cordis com-
 pun-

punctione bonis, ipsisque Turcis, qui invidiose aspicerent, a lacrymis haud temperantibus. Verum Archiepiscopo suo, cui nihil esse profitebatur, quod se debere non crederet, tum maxime praesto fuit, cum prope esse intellexit, ut tantus vir ad supremum certamen se compararet. Tunc enimvero Stephanus ad id potissimum factus, neque ut vulgares tantum, sed & ingentes animas juvare posset, quicquid habuit ingenii, pietatis, caritatisque contulit in id unum, ut Stephanus Cosmus in sua fide, fortitudine, & constantia perseveraret, seque cum primis digno virtutum omnium viatico se muniret. Id ipsum praecclare, piissimeque dies, noctesque connixus est alter consuffraganeus Episcopus Macarskensis, qui denique in summo tantae jacturae dolore sibi, & collegae gratulandum esse intellexit, quod Sanctissimi Praesulis mors visa esset in conspectu Domini pretiosissima. Sed Stephanus hunc laetabilem beati, ut credidit, Patris obitum etiam publica oratione vulgavit; qua tamen, dum audientibus eunctis totius civitatis ordinibus summa illius merita graviter, suaviterque pro sua dicendi magnificentia commemorat, evincere non potuit, ut ab incredibili lacrymarum vi abstineretur. Tam justam luctus copiam vel mo-

Archiep. Spalat. 453

derari, vel tollere unius Dei, aut Dei Vicarii fuit. Neque enim prius omnino sublata est, quam ut jubente Clemente XI. gravissimam Stephani Cosmi jacturam Stephanus Cupilli Spalatensi Ecclesie rependit. Neque diutius consolatio ista moerenti populo dilata est, quam ut Stephano Romae, quo venerat honorem deprecaturus, Pallio confestim collato, designatoque in Traguriensi sede successore Petro Calorio ejusdem suae Congregationis Patre scientia, & prudentia praestantissimo, imperatum est Spalatum properare. Quo ut venit, statim visus est omnes optimi Decessoris non modo animi, sed quasi etiam corporis dotes retulisse. Nam Tragurii quidem, cum pro temporis conditione zelo, & severitate uti oportuisset, ejusmodi fere vultus, & sermonis asperitate fuerat, ut nonnihil a summa Cosmi mansuetudine, & singulari comitate differre visus esset. Nunc autem, pacata jamdudum tota provincia, cumque caeteris pacis artibus etiam pietate, & gentis docilitate reflorescente, deposita & ipse quacunque inutili acrimonia, ita cum reliquo Cosmi ingenio etiam lenitatem induerat, ut etiam ore, incessu, verbis, necnon vocis tono ipsissimus videretur. Quo factum est, ut qui Tragurienses Spalatum propinquam scilicet urbem ventitarent, Cosmum

sumum se dicerent videre redivivum, Cupilli vero suum non reperire. At contra nihilo mitior, imo durior in dies adversus seipsum vitæ se dedit, addixitque tam asperæ, ac laboriosæ, ut tum maxime, si quando alias, alter Salesius videretur. Ecclesiasticæ disciplinæ custos acerrimus, & pene quotidianus hortator nihil unquam verbo præcipiebat, quod suo non firmaret exemplo. In Dicecesanis, quas nullo non anno cogebat, synodis, quascunque vivendi regulas vel a Provinciali Decessoris approbatissima synodo revocabat, vel ipse pro re nata condendas esse censebat, ipse omnium primus exequebatur. Sacris, piisque in functionibus assiduissimus, nullo non die se in Presbyterio, nunquam se præsertim in Catechumenis desiderari passus est, quanquam vias Domini solemnique festo e suggestu doceret, in quadragesima vero singulis vesperis. Ægros, si quos noverat morti proximos esse, non modo in urbe, sed in remotis etiam suburbiis, nulla cœli inclementia, nulla tempestatum injuria absterrebatur, quo minus ad multa milliaria pone Sacrosanctum Viaticum aperto capite adiret, ut supremæ indulgentiæ prius capaces efficeret, inde participes. Aditus ad se faciles non permisit modo, sed etiam præ-
 ce-

Archiep. Spalat. 455

cepit, maxime pauperibus, & afflictis, quos religionem sibi faciebat, si non qualibet hora admissos erectos, recreatosque dimitteret. Seminarium a Decessore studiosissime constitutum amavit semper, & custodivit quasi opus suum, ad quod potissimum ex Italia primum venerat, designatus illius rector, & institutor. Itaque & fabricis auxit, & quod plus est, optimis præceptoribus, idoneisque ministris instructum semper voluit, & ipse, quidquid præsertim ad scientias morales, & sacram philologiam pararetur, creberrimum subibat onus docendi. Hæc palam sub oculis omnium cunctorumque totius non urbis modo, sed etiam provinciæ testimoniis, & laudibus celebrata. Quæ vero privatis in ædibus clam consuevit, his respondentia. Velut illud, quod tenuissimo & pene sordido victu assidue uteretur, ut videlicet sibi suppeteret semper, quod erogaret in pauperes; quo nobiles puellas dotaret: quo peregrinos venientes acciperet, & abeuntes subsidiis prosequeretur: quoque præsertim sustentare posset plurimos, quos ad sanctam fidem Dei adjuvante gratia mirifice perducebat. Id ei non raro quidem, sed singulis præcipue trienniis succedebat, cum totam, qua longe, lateque patet, Diocesim circuibat, singula vix adeunda

lo-

loca per immensa incommoda, horrendaque pericula lustrans, universos, & ubi opus esset, etiam singulos docens, & moneas, & ab erroribus, ac vitiis infinita sollicitudine abducens. Ab his expeditionibus complures vel Schismaticos, vel hæreticos, nonnullos quandoque Mahumetanos, exemplis magis, quam verbis edomitos secum captivos, aut potius a captivitate Dæmonis vindicatos ducebat quasi in triumphum. Sed hæreticorum ingentem numerum ad catholicam fidem tum denique adduxit, cum pace rursus turbata, perfidi Turcæ infesta undique signa intulerunt. Veneta enim Respublica, ut barbarorum impetum sustinere posset, conductitias etiam ex Germania copias accivit, ex quibus cum magna parte ex illis essent regionis novatoribus, pauci quos errores illuc attulerant, in patriam retulere. Nam cum Stephanus Dei, & in Deum religiosissimi Principis causæ studiosissimus sæpe militum stationes ingrederetur, ut in eorum animis fidem, pietatem, fortitudinem, studiumque religionis accenderet, eaque ibi diceret, quæ non tam nostros, quam illos externos commoverent, sæpe factum est, ut complures de repente hæresim objurarent. Memorabilis est inter cæteros ille dies, quo Præsulem a concione abeuntem circum-

Archiep. Spalat. 457

cumvenit integra centuria suorum profitens pœnitentiam errorum , diuturnam cœcitatem complorans , perque superos omnes obtestans , ut se tandem inter catholicos , verosque Dei cultores dignaretur accipere , clamante interim hæc ipsa elatiore , quam cæteri voce illorum ministro non indocto viro Philippo Beza Argentoratensi . Ille vero postmodum lætior dies , quo amplificato interea candidatorum numero accessione aliorum , qui tantæ exemplo vis allecti fuerant , Beza , Beza inquam (accedente hoc etiam fatali nomine ad hujus retractationis celebritatem] catholicæ fidei professionem primus omnium , omniumque nomine recitavit . Hæc Archiepiscopus non tam singularis eloquentiæ ministerio , quam Deo gratissimæ caritatis merito assequebatur . Quos enim Divina favente gratia Deo & Ecclesiæ lucrabatur , eorum deinceps curam suscipiebat tanquam familiæ suæ , nunquam deficiente illius semper satis divite penu ex retributione Divinæ providentiæ , cui se , suaque omnia concredere in omni vitæ statu semper confueverat . Atque utinam cujus boni spes in extrema Europa circa id tempus affulsit , non item subito , ut

Opusc. Tom. XXVIII. V afful-

affulserat, evanisset. Magnus Moscoviæ Dux Romam missurus dicebatur petitum ab summo Pontifice Legatos, quibuscum de suorum, Græcorumque omnium ad Ecclesiam Romanam reductione ageretur. Quid tum? Stephanus omnium destinatione obeundæ legationis princeps nominabatur. Eum Roma, eum Italia, Dalmatia, Illyricum, & ipsa, quæ virum fama noverat, Græcia exposcebant. Quæ si successissent, neque Græci levitate, ut solent, alio vertissent: quid expectandum erat ab hoc Præsule omnibus, quæ in hujusmodi provinciis requiruntur, virtutibus instructissimo? Næ ille Salesium Antistitem, cujus a cæteris laudibus non longissime distat, saltem æquasset illorum numero, quos ad catholicam fidem traduxisset: hodieque qualis tunc omnium judicio designatus fuit, Moscoviæ Apostolus audiret. Sed & Stephano tot, ac tantis laboribus exercito, abstinentiis etiam, jejuniis, orationibus, & carnis macerationibus jam confecto vix tantum vitæ supererat, quantum tam longis itineribus, nedum brevissimi temporis faciori suscipiendo, & conficiendo satis esset. Siquidem non multo post ingruen-

Archiep. Spalat. 459

gruente vehementi morbo instantis mortis admonitus, cum se ad illam comparasset iis omnibus rebus, quibus ipse tam multos in Domino mori docuerat, lætus, quod renovata dudum pace cum Turcis, totam vidisset Diocesim ab intermissi belli periculis sua etiam opera conservatam, migravit ad Dominum III. Idus Decemb. MDCCXIX. Miracula, quæ quidem observata fuerint, in tanti Præsulis defectione nulla intervenire, sed ingentes enituere virtutes miraculis potiores. Aditus ad se toto, quo languit, tempore non minus faciles esse voluit, quam dum valeret. Quare & consilia dedit indigentibus, & consolationes afflictis adhibuit, & lites inter dissidentes composuit, & si quæ ipse aut omisisse sibi visus est, aut imperfecta relinquere, fieri confestim jussit, aut absolvi; ut subeat de illo repetere, quod olim de Paschali PP. II. scriptum legitur: Vir sanctus & moriebatur & operabatur. Præcipue tamen res erat illi cum pauperibus, quorum manibus quidquid bonorum sibi reliquum esse intellexit, in cœlestes thesauros deportandum sibi curavit. Et jam omnia erogata erant nec quicquam restare videbatur, nisi

inexhaustus animus plura dandi . Sed
 & hic ipse, abscedente jam sensu ab
 omnibus membris , prope erat , ut
 e corporis vinculis exiliret . Cum ec-
 ce inexpectatus tum pulsator ad eas
 cubiculi fores, per quas haecenus solis
 pauperibus ingressus dari secretus qua-
 cunque hora solebat . Qui decumben-
 tem in lectulo Praesulem circumstabant,
 hominem amandant importune venien-
 tem ; esse Praesulem adeo in extre-
 mis , ut sola verba non modo non
 dare , sed ne audire quidem possit .
 Audierat tamen pulsationem Praesul ,
 & quod erat libera adhuc mente con-
 jectans , erecto , ut potuit , jam semi-
 mortuo capite , revocari hominem ju-
 bet . Quem ut videt , notae illacry-
 mans ejus inopiae , deficiente lingua ,
 vocibusque interruptis , ac morien-
 tibus veniam rogat , si nihil sibi reli-
 quum fecerat , quod illi daret . Inde ne
 omnino vacuum dimitteret , quidquid
 supererat virium in eo contulit , ut in-
 dusium sibi detraheret novum , quod
 eum coegit accipere ; sibi vero aliud
 afferri iussit , quod unicum restabat ob-
 soletum , detritumque , quo se tumula-
 ri posse dixit , & velle . Quod miracu-
 lum compares huic factu ? Quod qui-
 dem Stephani Cupilli ultimum fuit ,
 atque

Archiep. Spalat. 461

atque esse decuit, nequid amplius ab eo, qui ad tantum caritatis pervenisset, Deus expetere videretur; utque plane constaret, nihil agi posse violentius, ut, quod vim patitur regnum cœlorum, statim, nullaque interjecta mora rapiatur.

462

V I T A
 JOANNIS BAPTISTÆ
 L A G H I
 PATRICII VENETI
 ARCHIEPISCOPI SPALATENSIS

*Ex Congregatione Cleric. Reg.
 Somasch.*

ANno a Cupilli obitu necdum dimidio transacto, successus est Jo: Baptista Laghi ex eadem assumptus Congregatione Patrum Somaschensium. Natus erat VII. Kal. Novemb. MDCLXV. ex Jo: Baptista Patricio Veneto, & Catharina ex honestissima Roncaliorum domo prognata, Undennis postquam puerilem ætatem domi sub paternis exemplis sancte exegisset, Somaschensium Patrum disciplinam subiit Venetiis in Seminario Ducali: & quinto post anno, cum literis humanioribus non leviter esset imbutus, eorundem etiam institutum amplexus est, sumpto tum Patris per eos annos vita functi nomine, cum prius in aureo Patriciorum libro Jo: Antonii nomine

Vita quatuor Archiep. Spalat. 463

mine legeretur. In Congregatione vero nihil habens post pietatem antiquius eruditione, Rethorica, Philosophia, & Theologia sexennio auditis, ea dedit in singulis ingenii abundantia argumenta, ut statim habitus fuerit idoneus profitendis. Prima illi palæstra Vicentia obtingit in Seminario Episcopali, ubi per quinquennium illius Ecclesiae Clericos ad eam formavit eloquentiam, qua ipse interea e Sacris eloquentissima illius civitatis exedris Sanctorum laudes non sine illius admiratione identidem exornabat. Inde Venetias revocato injunctum est munus Clericos suae Congregationis alumnos instituendi Philosophia; cujus biennem cursum cum Venetiis inchoasset, Vicentiam regredi jussus est, ubi absolveret, eo consilio, ut Generalia Comitia inibi tum celebranda dignis tanto conventu disputationibus honestaret. Ea propter Eminentiss. Jo: Baptistæ Rubino Vicentinae tunc urbis Episcopo, cum ob egregiam Seminario suo praestitam operam mire jam carus esset, optatus ab eo rursus & expetitus, restitutus est in ejusdem Seminarii Rectorem. Id occupationis annos novem sustinuit; neque interim literarum studia intermisit, quippe qui toto illo tempore nunquam destitit docere Philosophiam. Harum vero rerum occasione factum est, ut inter

464

Vita quatuor

Patres totius Congregationis moderatores Apostolica auctoritate reconstituerentur. Cum enim uno confecto regiminis triennio, Romana permissione opus esset, ut alterum ingredi posset, proptereaque Cardinalis desiderium suum, hoc est, virtutes, & merita Patris Pontificiæ Curia literis declararet, atque hæc omnia per Jo: Franciscum Albanum S. R. E. Cardinalem agerentur: cum primum Eminentiss. Albanus totius Ecclesiæ gubernaculis admotus est, jussit Jo: Baptistam Laghi satis explorati sibi meriti Patrem nihil tale tum fortasse cogitantem hoc in sua Congregatione titulo insigniri. A Seminario non ante digressus, quam etiam Cardinalis amantissimus a Vicentina Ecclesia divelli se passus Romæ in universæ Ecclesiæ veluti specula excubandum sibi esse duxit; ipse tamen adhuc Vicentiæ consedit in domo professa Ss. Philippi, & Jacobi, cujus ex præcipuis in Veneta Provincia Collegiis non multis post mensibus jussus est gubernationem inire. Inde ab una Præpositura traductus in aliam, atque interim in universæ Congregationis administratione aliquo etiam gradu sublimis, supremæ præludebat totius Ordinis dignitati, a qua jam non longe distitus videbatur. Sed Clementi Sanctæ Memor. Papæ XI. visum est, magis ex re fore
Chri-

Archiep. Spalat. 465

Christiana, si hæc perspecta sibi lucerna super editius candelabrum posita ad communiore usus exponeretur. Igitur Jo: Baptistam Laghi An. MDCCXX. Spalateni præfecit Ecclesiæ; in qua quid gesserit annum jam quintum, & quid gerere, quoque merito perseveret, judicium esto posterorum. Hactenus enim illam percurremus inoffenso calamo vitam, quam Jo: Baptista vixit, consummatam jam, & a Sapientissimo Pontifice Opt. Max. judicatam; cujus idem ipse gloriam obscurare, si velit, nulla ratione possit. Deinceps cum ea, quam vivit [& pergat vivere] aggredienda esset, dictum nobis censemus illud ex Divino fermone: Ne laudes hominem in vita sua; hoc est lauda post vitam, magnifica post consummationem.

